

Woord vooraf

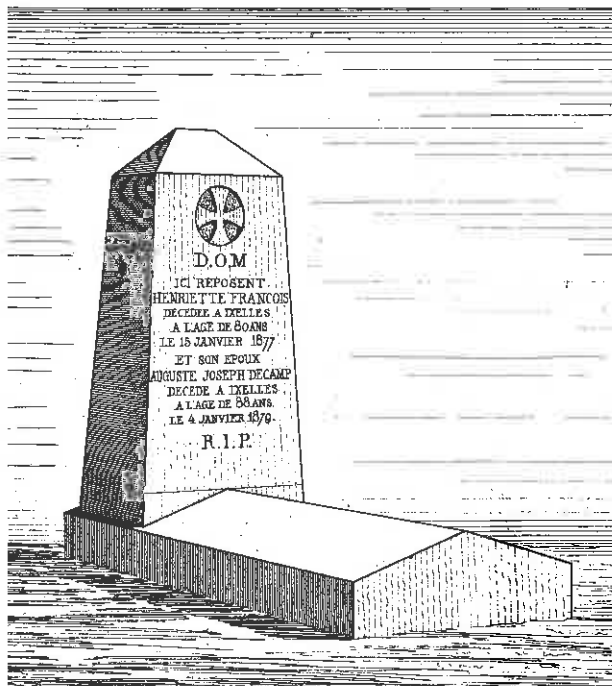
De funeraire symboliek lijkt onuitputtelijk. In het hoofdartikel - Een funeraire tuin - verdiept Marcel Celis zich in de taal van de bloemen en planten. Hij brengt een overzicht van de verschillende planten die men aantreft op kerkhoven en die met een specifieke funeraire symboliek beladen zijn.

Honderd jaar geleden stierf Hendrik Beyaert, veruit de meest toonaangevende architect van de 19de eeuw. In een kort "In Memoriam" staan we even stil bij een veelzijdig talent en we maken kennis met enkele door hem ontworpen grafmonumenten.

Hendrik Beyaert (uit Recueil d'Architecture Funéraire).

Links : Grafmonument Decamp-François op het Kerkhof van Brussel te Evere.

Rechts : Grafkapel op het Luikse 'Cimetière de Falais'.

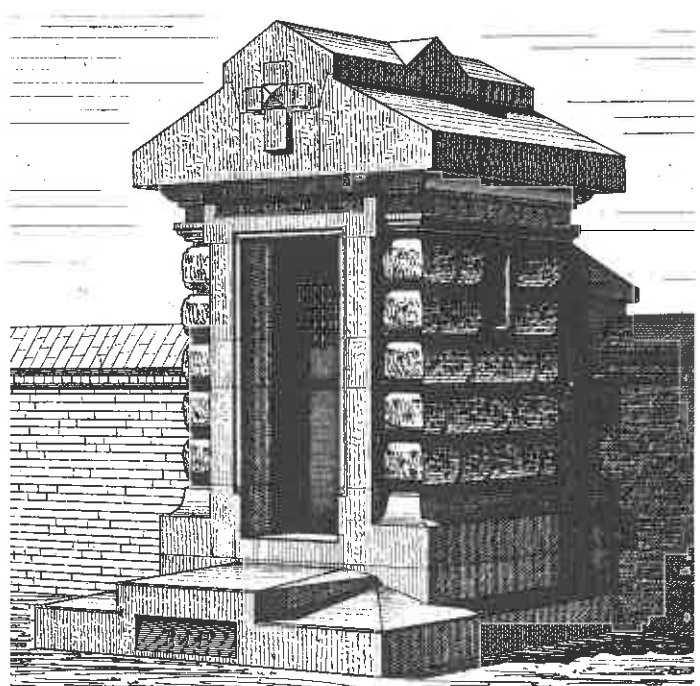
Inhoud

Een funeraire tuin	2
In memoriam architect Hendrik Beyaert (1823-1894)	6
De grafmonumenten van Hendrik Beyaert	7
Tentoonstellingen (o.a. over Hendrik Beyaert)	9
Uitgelezen	9
Openingsuren van de Koninklijke Crypte te Laken	10
Agenda	10

Requiem van Mozart

door de Filharmonie van Moskou (telkens om 20.30u)

Donderdag 23 juni 1994 - Sint-Michielskathedraal, Brussel
Zondag 26 juni 1994 - Sint-Gilliskerk, Brugge (17.00u)
Dinsdag 28 juni 1994 - Eglise Saint-Jacques, Luik
Donderdag 30 juni 1994 - Cathédrale Saint-Aubain, Namen
Maandag 4 juli 1994 - Sint-Pieterskerk, Leuven
Dinsdag 5 juli 1994 - Carolus-Borromeuskerk, Antwerpen
Donderdag 7 juli 1994 - Sint-Michielskathedraal, Brussel
Vrijdag 8 juli 1994 - Sint-Romboutskathedraal, Mechelen
Zaterdag 9 juli 1994 - Sint-Gilliskerk, Brugge

Een funeraire tuin

Als één der eersten hadden A. Capiteyn en J. Decavele in 1981 aan hun inventaris van de Gentse begraafplaatsen *In Steen en Brons, van Leven en Dood* een 9 items tellende lijst van symbolen - waaronder de papaver - laten voorafgaan. Het *Basiswoordenboek van grafsymboliek* waarmee P.R. Nyssen in 1987 een eigen bijdrage leverde aan de Epitaaftentoonstelling *Op Leven en Dood: het Grafmonument* in het Antwerpse ICC, telde reeds 35 items, waaronder 7 plantaardige. Hoe ongemeen rijk de funeraire symboliek wel moge zijn, zelfs beperkt tot één welomschreven aspect, moge blijken uit volgende - niet limitatieve - funeraire tuin-catalogus.

De **acacia** (*Robinia pseudoacacia* L.) blijft een zeldzame verschijning op begraafplaatsen. Ook al wordt gesteld dat Christus' doornenkroon uit acaciadoornen was samengesteld en bouwde Besaleël de Ark des Verbonds uit met zuiver goud overtrokken acaciahout (Exodus, 37, 14), toch vindt de acaciatak als funerair symbool zijn verklaring bijna uitsluitend in een maçonnieke context. Tegelijk staan het ongemeen harde, rotbestendige hout en het doorlevende groene loof hierbij voor eeuwigheid en onsterfelijkheid. Doorslaggevend is de rol van de acacia in de Hyrammythe, essentieel bestanddeel van de initiatierite tot de 3de graad. Voor de bouw van de tempel van Jeruzalem had koning Salomo beroep gedaan op deze vermaarde Meester-metaalbewerker. Tot driemaal toe met de dood bedreigd door ongedurige Gezellen die hem het Meesterwoord poogden te ontfutselen, zou Hyram zijn stilzwijgen met de dood bekopen. Slechts na vele dagen zoeken herkennen verontruste en verbolgen Gezellen aan een bloeiende acaciatak in omgewoelde grond de plaats waar Hyrams lijk verborgen werd. Niet toevallig wordt ook in de

Egyptische mythologie de kist met Osiris' verminkte lichaam na dagenlang afdrijven op de Nijl door zijn gemalin ontdekt ... onder een acacia.

Op het mausoleum voor de graven Goblet d'Alviella te Court-St-Etienne schiet een dubbele acaciatak op vanuit een sarcofaag, symbool voor het leven dat de dode verlaat.

De **acanthus** (*Acanthus mollis* L.) heeft zijn funeraire symboolwaarde in hoofdzaak te danken aan zijn stekelige bladeren. De Romeinse architect en architectuur-theoreticus Vitruvius haalt een anekdote aan over de Griekse beeldhouwer Kallimachos die op het einde van de 5de eeuw v.C. een kapiteel zou hebben ontworpen naar een bos acanthusbladeren op een meisjesgraf. Hiervan onthouden wij voornamelijk dat de acanthus oorspronkelijk hoofdzakelijk thuishoorde in de funeraire architectuur, om erop te wijzen dat de beproevingen van leven en dood, gesymboliseerd door de stekels van de plant, glansrijk waren te boven gekomen. Corintische kapitelen en lijkwagens zouden ermee getooid zijn omdat

architecten en overledenen de moeilijkheden eigen aan hun taak hebben overwonnen. Het acanthusblad vormt daarnaast een afdoende bezwering voor de Bijbelse vervloeking: "doornen en distelen zal hij (de aardbodem) U voortbrengen" (Genesis, 3, 18).

De **aronskelk** (*Arum maculatum* L.) "die zijn bloem omhoog naar de hemel richt" vonden wij vooralsnog door slechts één bron in een funeraire context vermeld en wel als symbool van Maria.

De **boom** en bij voorkeur één van zijn edeler verschijningsvormen (eik, linde, es, olijfbom, lork, berk), waarvan de wortels in de aarde dringen en de takken naar de hemel reiken, wordt universeel aanzien als een symbool van de verhoudingen tussen hemel en aarde. Het cyclische van dood en regeneratie in het bijzonder vindt zijn weerspiegeling in het jaarlijks afstervend en heroplevend gebladerte. In kruisvorm en gesnoeid staat de boom symbool voor het geloof in de wederopstanding; hij vormt aldus de Christelijke tegenhanger van de

Athene. Eeuwige rust in de schaduw van een palmboom. Foto Bert Bracke.

veeleer vrijzinnige gebroken kolom. De combinatie met een gebroken keten verwijst naar Christus die met zijn dood het kwaad heeft overwonnen en de mensheid heeft bevrijd van de ketens van de erfzonde.

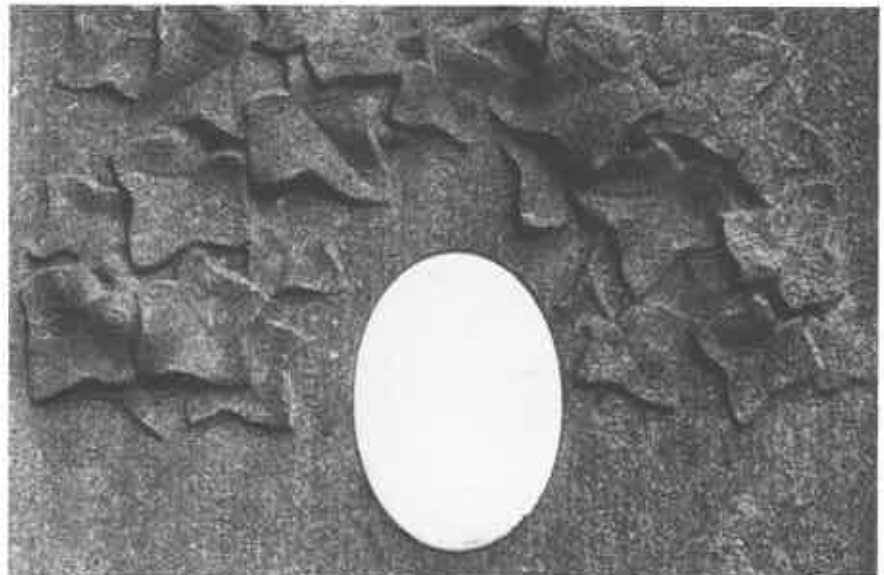
De **buksboom** (*Buxus sempervirens* L.) werd in de Oudheid toegewijd aan de vruchtbaarheidsgodin Cybele of de dodengod Hades. Omwille van zijn altijdgroen gebladerte bleef hij sindsdien een symbool van onsterfelijkheid. Diezelfde groene kleur, kenmerk van de godin Aphrodite, verheft de buksboom als symbool van liefde, vruchtbaarheid en dood tot een symbool van de levenscyclus.

In Noord-Europa verving de buksboomtak op Palmzondag, herdenking van de Blijde Intrede van Christus in Jeruzalem, de oorspronkelijke dadelpalmtak.

De **ceder van de Libanon** (*Cedrus libani*), die zijn immergroen voorkomen, een duurzame houtsoort en een potentiële hoge ouderdom paart aan soms gigantische afmetingen, staat van oudsher symbool voor grootsheid, voornaamheid, onbederfelijkheid en dus onsterfelijkheid.

De **chrysant** (*Chrysanthemum spec. L.*), embleem van het Japanse Keizerlijke hof, wordt ginds maar ook in China en Vietnam geassocieerd met lang leven en dus onsterfelijkheid omwille van de regelmatige, straalsgewijze inplanting van de bloembladeren, een onverbloemde verwijzing naar de zon en het leven.

In Europa wordt de plant voor het eerst vermeld door Breynius in 1689, in Engeland wordt een eerste exemplaar ingevoerd door P.L. Blancard in 1789, in de Verenigde Staten (Philadelphia) worden chrysanten tentoongesteld vanaf 1827, op de markten van Toulouse verschijnen ze rond 1830. Hun gebruik als kerkhofbloem, thans onverbreekelijk verbonden met 1 november, het tot herdenkingsdag van de overledenen gelaïciseerde Allerzielen, vindt zijn oorsprong

In onze streken is klimop één van de meest voorkomende planten op het kerkhof, ook als funerair symbool in steen gebeiteld. Foto Bert Bracke.

nochtans ten vroegste vanaf 1880.

De **cypres** (*Cupressus sempervirens* L.) staat als harshoudende, rotbestendige en groenblijvende conifeer voor onsterfelijkheid en heropstanding : hij vormt de Levensboom bij uitstek.

In het bijzonder de mediterrane volkeren associëren de cypres met Hades/Pluto, met de onderwereld. Grieken en Romeinen, waar crematie gebruikelijk was, verkozen cyprestakken voor de brandstapels. In het oude China stond het nuttigen van cypreszaad, dat rijk was aan yang-substantie, borg voor een lang leven. De vlam, bij het verbranden van het zaad, kon tot de ontdekking leiden van jade en goud, beide eveneens rijk aan yang-substantie en symbolen van onsterfelijkheid.

Als typische aanplant van zuiderse begraafplaatsen, wordt de cypres in Noord-Europa vervangen door de buksboom, de taxus en de populier.

De **eik** (*Quercus robur* L.), traditioneel synoniem van materiële en spirituele kracht, stoerheid, macht en levensduur, is voor vele volkeren de zetel van de opperste godheid, wellicht omwille van zijn eigenschap om de bliksem aan te trekken.

Bij Grieken en Kelten vormt de eik

de as van de wereld. Etymologisch ten onrechte maar symbolisch terecht legde Plinius de Oudere het verband tussen het Griekse *drûs* (eik) en de druiden : beide(n) staan inderdaad voor wijsheid en kracht; De **eikel** zelf is niet alleen een vanzelfsprekend vruchtbaarheidsymbool, maar verwijst op spiritueel gebied naar de geesteskracht en de lavende eigenschap van de waarheid, te ontdekken in de natuur en de openbaring.

In de 19de-eeuwse funeraire symboliek bleven van dit alles overwegend de eiketak of kransen van eikebladeren bewaard.

De **hulst** (*Ilex aquifolium*), een geregeld op begraafplaatsen voorkomende heester, wijst met zijn glanzende, altijdgroene bladeren en rode bessen op eeuwig leven en vooruitziendheid.

In een christelijke context suggereren zijn stekels de doornenkroon en het lijden van Christus.

De **klimop** (*Hedera helix* L.) sluit qua symboliek nauw aan bij overige groenblijvende planten als hulst en laurier. Naast zijn gebruik als funerair symbool blijft hij één van de meest populaire planten op begraafplaatsen.

Dionysos liep ermee getooid, ter verwijzing naar de duurzaamheid

van de vegetatiekracht en de bestendigheid van de begeerte. Klimop werd opgedragen aan de Frygische vruchtbaarheidsgod Attis, minaar van Cybele, godin van de aarde en de oogst : hij stelde de eeuwige cyclus voor van dood en wedergeboorte. Voor de Kelten symboliseerde zijn spiraalvormige groeiwijze, naar analogie met de wijnrank, de wedergeboorte. Eeuwig leven, volharding, onsterfelijkheid maar ook vriendschap, genegenheid en trouw - *"ik hecht mij of ik sterf"* - vormen in funeraire context dan ook de meest gebruikelijke verklaring. In een christelijke context ligt een verwijzing naar Christus voor de hand.

De **korenaar**, synthese van de verhouding hemel-aarde / man-vrouw en dus vruchtbaarheids-symbool, stond als embleem van de Egyptische zonne-/dodengod Osiris voor de natuurlijke cyclus van dood en wedergeboorte. De korenaar bevat de graankorrel die sterft om te voeden of om te kiemen. Tradi-

tioneel een christelijk symbool van dood en verrijzenis naar analogie met de kruisdood en heropstanding van Christus, treft men de korenaar evenzeer aan op het vrijmetselaars-mausoleum van de graven Goblet d'Alviella te Court-Saint-Etienne.

De **laurier** (*Laurus nobilis* L.) symboliseert zoals de meeste wintergroene planten het eeuwige leven. Opgedragen aan Apollo is hij bij de Grieken het symbool van door een overwinning verworven onsterfelijkheid. Zijn gebladerte bekrönt dan ook helden en wijzen. De *"lauwer"*krans wordt bij de Romeinen het begeerde teken van militaire maar ook geestelijke roem.

De **lelie** (*Lilium candidum* L.) is omwille van zijn witte kleur het synoniem van zuiverheid, onschuld en maagdelijkheid. Als funerair symbool treft men hem aan - soms geknakt - op kindergraven of bij jonge meisjes. De suggestieve vorm van zijn stamper maakt de lelie tot een symbool van liefde en - gesublimeerd - roem. In de bijbelse traditie staat de lelie voor de uitverkorene, de mystieke

overgave, de Maagd Maria.

De **lijsterbes** (*Sorbus aucuparia* L.), Keltische Levensboom die onder meer de eigenschap bezat de schim van lijken tot stilstand te brengen, vervangt in Wales de taxus, zelf een surrogaat voor de zuiderse cypres, als traditionele kerkhofheester.

De **linde** (*Tilia spec.* L.) aan wiens geurige bloesem lenigende krachten worden toegeschreven, is van oudsher het symbool van vriendschap en echtelijke liefde. Zijn funeraire betekenis blijft beperkt.

De **lotus** (*Nelumbo*) of (*Nymphaea*), sensueel geurende en haast volmaakte waterlelie met gouden hart - een alluzie op zon en leven -, bij voorkeur bloeiend op brak en stilstaand water, is sinds menscheugnis en van het Middellandse-Zeegebied tot India en China een synoniem van de vulva, symbool van vernieuwing en wedergeboorte. Doorgaans in Egyptiserende context, treft men hem onder meer aan op het mausoleum van de graven Goblet d'Alviella te Court-Saint-Etienne.

Cypressen zijn sfeerbepalend op de begraafplaats van Athene. Foto Bert Bracke.

De **maretak** of mistel (*Viscum album*) die slechts uitzonderlijk parasiteert op eik, maakte omwille van zijn allesgenezende eigenschappen bij de Gallische druiden het voorwerp uit van een bijzonder plukceremonieel. Zijn onsterfelijkheidssymboliek wordt mede verklaard door zijn winterharde groene kleur en zijn voortplanting door het verspreiden van bessen door vogels.

De **margriet** (*Chrysanthemum maximum* L.), wel eens de veldchrysant genoemd, deelt dan ook in de symboliek van deze laatste.

De **narcis** (*Narcissus*) waarmee de Griekse dodengod Hades zijn nicht en gedwongen bruid wist te bedwelmen, werd er op graven geplaatst als symbool van de verlamme werking van de slaap/de dood. Als lentebloeier op vochtige plaatsen, paart de narcis deze doodssymboliek op dubbelzinnige wijze aan een vruchtbaarheidsymboliek en wedergeboorte.

De **olijfboom** (*Olea europea* L.) is uitzonderlijk rijk aan symbolische interpretaties zoals vruchtbaarheid,

zuivering, kracht, overwinning, beloning en vrede. De joodse en christelijke overlevering wil dat een tortelduif het einde van de zondvloed aankondigde met een olijftak, beide sindsdien vredessymbolen. In de 18de eeuw was het gebruikelijk olijftakken in rouwkransen te vermengen met palmtakken, ten teken van vrede en roem.

De **(dadel)palmtak** (*Phoenix dactylifera*) is zoals vele takken en twijgen een universeel symbool van overwinning, vernieuwing en onsterfelijkheid. Uitgereikt aan de winnaars van de antieke spelen werd de dadelpalmtak na de Blijde Intrede van Christus in Jeruzalem het teken van de christelijke martelaars, als symbool van de overwinning op de dood, door en in Christus. Op graven van wetenschappers en kunstenaars staat de palm voor onsterfelijke roem.

De **papaver** (*Papaver somniferum* L.) waarvan de bloem snel verwelkt symboliseert de kortstondigheid van het leven. Omwille van zijn slaap- en verdovingswekkende eigenschappen attribueert

van Hypnos - Griekse god van de Slaap, tweelingsbroer van Thanatos, de Dood - en van Morpheus - Romeinse god van de Dromen, zoon van Somnus, de Slaap - wordt hij in verband gebracht met rust, lethargie, vergetelheid, (eeuwige) slaap - onherroepelijke - dood. Als funerair symbool valt de papaver/klaproos dan ook buiten de christelijke thematiek.

De **populier** (*Populus*) wordt in de Griekse mythologie opgedragen aan de held Herakles die met populiertwijgen gekroond naar de onderwereld afdaalde. Door haar goddelijke minnaar Hades tot een populier gemetamorfoseerd, stond hier ook de - sterfelijke - Leuce. De populier gaat dan ook nauw samen met smart, opoffering en tranen. Als funeraire boom symboliseert hij de regressieve krachten van de natuur, veeleer de herinnering dan de hoop, meer het verleden dan de toekomst.

De **roos** (*rosa spec.* L.) is als symbool in het Westen vatbaar voor veelvuldige verklaringen. Witte rozen werden in Griekenland

opgedragen aan Adonis. Dodelijk verwond door een everzwijn kwam Aphrodite hem ter hulp, kwetste zich aan de doornen en kleurde de rozen... rood. Deze regeneratie-symboliek verklaart dat sinds de Oudheid - en bij voorkeur in mei - rozen worden neergelegd op graven.

In de christelijke symboliek staat de roos voor de kelk die het bloed van Christus opvangt of voor diens vijf wonden, een alluzie op de vijf kelkblaadjes. Als *mystieke roos* verwijst ze dan weer naar Maria. Rode en/of witte rozen suggereren passie en zuiverheid, gesublimeerde liefde en goddelijke wijsheid, maagdelijkheid spijs de verleiding/kastijding - de doornen - van het leven. Maar meer nog symboliseert de roos de gave om hechte en belangloze liefde te schenken. Geknakt of verwelkt refereert ze aan de dood.

De **strobloem** (*Helichrysum Aemarium*) verwerkt in rouwkransen hernieuwt vanaf de 19de eeuw een antieke Egyptische/Etruskische/Griekse/Romeinse traditie, waar bij elke gelegenheid een eigen blader- en/of bloemenkrans paste. Het Provençaalse *Olioules* in het bijzonder, legt zich vanaf 1820 toe op de intensieve cultuur van deze "*immortelles*" voor kransen die naar het einde van de eeuw toe soms gigantische afmetingen (10 meter omtrek) aannemen.

De **taxus** (*Taxus baccata* L.) is sinds de Kelten de boom van de dood, ongetwijfeld omwille van zijn giftige vruchten. In de Oudheid werden twijgjes van de taxus naar verluidt meegedragen bij begrafenissen en rondom het graf in de grond gestoken.

In romeins/christelijk Gallië verschijnt de taxus op kerkhoven, ter vervanging van de zuiderse cypres. De hardheid van zijn hout en zijn blijvend groen uitzicht worden immers geassocieerd met onvergankelijkheid. Taxushagen leiden zo bijvoorbeeld naar het mausoleum van de graven Goblet d'Alviella te Court-Saint-Etienne.

De **treurwilg** (*Salix x. sepulchralis* Simonk.) vroeger ook wel (*Salix Babylonica* L.) of (*Salix alba* L. *Tristis*) staat als onsterfelijkheidssymbool in het Verre Oosten op gelijke voet met de maçonnieke acacia.

Aan de Nijloever, in het oude Egypte, werden met zijn twijgen rouwkransen gevlochten.

In het Westen wordt hij vooral omwille van zijn morfologie in verband gebracht met droefheid en dood, en verschijnt hij in die hoedanigheid op de 19de-eeuwse "museum"-begraafplaatsen.

Het **viooltje** (*Viola tricolor* L.), omwille van haar vijf kelkblaadjes traditioneel een mannelijk symbool, kwam in de funeraire symboliek terecht omwille van de Franse woordspeling "*pensée*". Haar vroege en lange bloei verklaart mede haar populariteit op begraafplaatsen.

De **vlier** (*Sambucus*), sinds de Kelten in verband gebracht met water, hekserij en dood, is drager van onheil.

Marcel M. Celis

Literatuur :

- Capiteyn A. en Decavele J., *In steen en Brons, van Leven en Dood*, Stad Gent, 1981.
- Chevalier J. en Gheerbrant A., *Dictionnaire des symboles*, R. Laffont/Jupiter, Parijs, 1982.
- Mellor A., *Dictionnaire de la Franc-Maçonnerie et des Francs-Maçons*, P. Belfond, Parijs, 1971-1979.
- Nyssen P.R., *Basiswoordenboek van Graf-symboliek*, in *Op Leven en Dood: het Grafmonument*, ICC catalogus, Antwerpen, 1987.
- Persigout J.-P., *Dictionnaire de mythologie Celte*, Editions du Rocher, 1985 en 1990.
- Ragon M., *L'espace de la mort*, A. Michel, Parijs, 1981.
- Vandervelde C., *La Nécropole de Bruxelles*, Commission d'Histoire de l'Europe, Brussel, 1991.

In memoriam architect Hendrik Beyaert (1823-1894)

Honderd jaar geleden - op 22 januari 1894 - stierf Hendrik Beyaert, een van de meest prominente architecten van de negentiende eeuw die zijn stempel drukte op het architectuurgebeuren zoals geen ander.

Een overzicht geven van de rijk gevulde loopbaan van de architect zou ons wellicht te ver brengen. Beyaert was actief op vele fronten en niet één opdracht was hem te groot : kerken (Tombes, Borgerhout), kastelen (Wespelaer, Bornem, Faulx), grote feestzalen (Concert Noble te Brussel), stationsgebouwen (Doornik), bankgebouwen (Nationale Bank te Antwerpen en Brussel), Ministeriegebouwen (o.a. van de Spoorwegen te Brussel - huidig Huis van de Parlementariërs) maar ook schitterende herenhuizen (Brussel,

Kortrijk, Gent), fonteinen (de Brouckèrefontein te Brussel), parken (plantsoen aan de kleine Zavel te Brussel) en ... ook grafmonumenten (kerkhoven te Laken, Evere, Luik).

Die talrijke opdrachten werden gerealiseerd in het atelier Beyaert met de hulp van vele tientallen jonge 'stagiairs architecten'. De interdisciplinaire werkmethode van de architect - Beyaert werkte nauw samen met andere kunstenaars - vormde een belangrijke leerschool. Niemand minder dan Paul Hankar - pionier van de Brusselse art nouveau - was gedurende vele jaren (1879-1892) zijn trouwe medewerker.

Die veelvuldige projecten - de schaal van sommige realisaties overtreft elke verbeelding - beletten hem niet om daarnaast nog deel uit te maken

Hendrik Beyaert aan zijn tekentafel, in de achtergrond is een detail weergegeven van de omheining van het plantsoen van de Kleine Zavel, één van zijn meesterwerken. Getekend door Eugène Broerman en gepubliceerd in het tijdschrift L'Emulation. (foto Sint-Lukasarchief Brussel)

van raden en commissies. Zo was hij gedurende lange tijd lid van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, van de "Académie de Belgique", van de "Cercle Artistique Littéraire de Bruxelles" van de "Société Centrale d'Architecture" waarvan hij overigens medestichter was. Daarenboven was hij ook nog enige tijd gemeenteraadslid van de hoofdstad.

De begrafenis van architect Hendrik Beyaert, hoewel omschreven als "d'une grande simplicité" werd door tientallen prominenten uit de culturele en politieke wereld bijgewoond.

In een laatste eerbetoon kwamen verschillende prominenten aan het woord, Stallaert in naam van de

Literatuur :

- Victor J., Vanderperren J., *Hendrik Beyaert. Van Classicisme tot Art Nouveau*. De Dijle, Sint-Martens-Latem, 1992.
- *Nécrologie Henri Beyaert*, in *L'Emulation*. 1894.
- Vandervelde Cecilia, *La Nécropole de Bruxelles*. Brussel, 1991
- Celis Marcel, *Architectuurgraven in Op Leven en Dood: het Grafmonument*, ICC catalogus, Antwerpen, 1987.

"Académie de Belgique", Piot in naam van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, Charles Buls, burgemeester van de stad Brussel en nog vele anderen.

Ook zijn trouwe medewerker Paul Hankar sprak er in naam van de leerlingen van Beyaert en typeerde de meester in korte maar krachtige bewoordingen. Hankar omschrijft Beyaert als "streng voor de anderen en voor zichzelf", als een "kunstambachtsman".

De bouwmeester stelt zichzelf voor in één van zijn meesterwerken (Nationale Bank te Brussel) en verloochent er zijn Vlaamse afkomst niet. Deze in steen gebeitelde tekst onder zijn onconventionele beeltenis (Beyaert die over de trapleuning kijkt) werpt een ander maar belangrijk licht op zijn persoonlijkheid. Beyaert wist een en ander blijkbaar te relativeren en bezat een opmerkelijk gevoel voor humor.

**DEZE STEENEN MAN VERBEELDT
HENDRIK JOZ^f FR^z BEYAERT
geboren te Kortrijk in West-Vlaenderen
den 29sten July 1823
BOUWMEESTER IN BRUSSEL
daer levende wel te pas
in 't jaer 1876
om welzeker daer ook te sterven
GOD weet wanneer!
maer hoe later hoe beter
Bid voor zijn arme ziel
Hij peist wel dat 't zal noodig zijn**

De grafmonumenten van Hendrik Beyaert

Voor het echtpaar Decamp-François ontwierp architect Hendrik Beyaert in 1879 een sober maar stijlvol grafmonument (zie blz. 1). Een eenvoudige grafzerk in sarcofaagmodel wordt gecombineerd met een stele en draagt als enige versiering een krukkenkruis, waarbij het kruis is ingeschreven in een aureool (Kerkhof van Brussel te Evere, 3e perk, weg 16).

Een copie van dat monument werd ook in 1894 gebruikt als grafmonument van architect Hendrik Beyaert zelf (Kerkhof van Brussel te Evere, 2e perk, weg 16). Deze beide monumenten liggen recht tegenover elkaar.

Tenslotte werd er nog eens een copie gerealiseerd in 1903 voor Hyppolite Delecosse-Vandelaer (Kerkhof van Brussel te Evere, 17e perk, weg 17).

Op datzelfde Brusselse kerkhof kan u ook nog een ander monument van architect Hendrik Beyaert gaan bewonderen, nl. dat van graaf de Lalaing, gerealiseerd in 1887 en al bijna even eenvoudig als de voorgaande. Een kruis en het wapen van de familie zijn de enige versiering (Kerkhof van Brussel te Evere, 3e perk, laan 2)

Beide ontwerpen werden gepubliceerd door J. Fonteyne in zijn schitterend album *“Recueil d’architecture funéraire. Spécimens de tombaux, chapelles funéraires, mausolées, sarcophages, pierres tombales, croix etc.”*, Brussel, s.d.

In datzelfde album wordt ook nog een andere grafkapel van Beyaert getoond die zich op het kerkhof Falais te Luik zou bevinden (zie blz. 1) en gekenmerkt wordt door een afwerking met zware rustiek bewerkte steenbossages.

Maar ook op het Lakense kerkhof is er de grafkapel voor de familie

Kerkhof van Brussel te Evere.
Grafmonument van en
door Hendrik Beyaert.

Wittouck-Boucqueau (1881) van architect Hendrik Beyaert gerealiseerd door beeldhouwer Ernest Salu (Kerkhof van Laken, perk 21)

Op het kerkhof van Sint-Joostenslotte werd voor de familie Barbanson een grafmonument gerealiseerd naar een ontwerp van Beyaert.

Voor de vier monumenten die zich bevinden op het Kerkhof van

Brussel werd op voorstel van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest de beschermingsprocedure ingezet op basis van een verslag opgemaakt door Marcel Celis.

Linda Van Santvoort

• TENTOONSTELLINGEN •

Overzichtstentoonstelling

Hendrik Beyaert.

21.04 tot 10.09.1994.

Archief en Museum van het Vlaams Leven te Brussel v.z.w.,
Visverkopersstraat 13,
1000 BRUSSEL (bij de Beurs).

Alle voornoemde ontwerpen voor grafmonumenten zijn te zien op deze tentoonstelling, die naar aanleiding van het eeuwfeest van zijn overlijden het talent van architect Hendrik Beyaert opnieuw in het daglicht wenst te plaatsen.

Dat gebeurde voor het laatst in 1978, n.a.v. de uitgave van een nieuw bankbiljet van 100 fr. op initiatief van de Nationale Bank. Op de rectokant van het biljet een kopie van het portret van Beyaert door Broerman en het gebouw van de Nationale Bank te Antwerpen; op de versokant de gevel van het station van Doornik.

De tentoonstelling biedt de unieke gelegenheid om kennis te maken met vele originele ontwerpen van architect Hendrik Beyaert.

Openingsuren :

maandag tot en met vrijdag

van 9u tot 16.30u

en elke eerste en tweede zaterdag

van de maand van 10u tot 16.30u

(Inlichtingen : tel. 02/512.42.81)

Himmel. Hölle. Fegefeuer.

Das Jenseits im Mittelalter.

Nog tot 29 mei 1994.

Schweizerisches Landesmuseum,
Museumstrasse 2, 8023 ZÜRICH.

Dagelijks van 10 tot 17.00 u.

Inkom 8 CHF, catalogus ca. 48 CHF.

Tel. 0041-1-218.65.34

In het licht van de dood.

Post-mortem fotografie.

25 juni - 1 oktober 1994.

Archief en Museum van het Vlaams Cultuurleven (AMVC)
Minderbroedersstraat 22
ANTWERPEN

Open : dinsdag t.e.m. zaterdag

van 10.00 tot 17.00u

(maandag en zondag gesloten)

Inkom: 75 BEF

*(30 BEF voor groepen, 60+, CJP,
inwoners Antwerpen en scholen).*

Alle mensen zijn sterfelijk. De dood is een ultieme zekerheid die niet weg te denken valt uit literatuur, muziek en beeldende kunst. Ook de fotografie heeft, al van haar prillste begin, een bijzondere band met de dood. Geen artistiek medium heeft immers zoveel te maken met de herinnering. Herinnering aan het leven, zelfs in zijn banaalste aspecten; maar ook herinnering aan de dood zelf want ook de overledenen worden gefotografeerd. Wat bevestigt het onherroepelijke van het sterven méér dan een foto van de overledene ?

Uit de ca.100.000 foto's in het Archief en Museum van het Vlaams Cultuurleven werd een hele reeks van dergelijke post-mortem foto's geselecteerd: Vlaamse prominenten vereeuwigd op hun doodsbed. Het fotomateriaal wordt geconfronteerd met andere post-mortemobjecten: dodenmaskers, ontwerpen voor grafmonumenten, enz. Op serene wijze ontvouwen zo diverse iconografische facetten van de dood zich voor onze ogen.

Deze tentoonstelling loopt in het kader van de Zomer van de Fotografie.

• UITGELEZEN •

Wessel MEIJER e.a.,

Begraafplaatsen als cultuurbezit met Inventarisatiehandleiding,

Utrecht, Vereniging De Terebinth, 1992, 63 pp., ill.

(ISBN 90-74455-01-8)

De almaar groeiende belangstelling voor het funeraire erfgoed en de nood aan selectiecriteria om via inventarisatie over te gaan tot een daadwerkelijke beschermingspolitiek, heeft de Nederlandse Vereniging tot herstel van zorg rond dood en rustplaats De Terebinth

geïnspireerd tot deze - wellicht eerste - handleiding terzake. Totstandgekomen in samenwerking met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg geeft deze verzorgd uitgegeven gids in een eerste - omvangrijkste - gedeelte een inleiding op begraafplaatsen en graftekens, met aandacht voor *De historie van het begraven. De verschillende typen begraafplaatsen en graven in Nederland. Het grafteken. Het materiaal. De grafische vormgeving. Symboliek en heraldiek.*

De inventarisatie, een methode beslaat het kortere, tweede deel. Informatie over de begraafplaats en de omgeving. Een bezoek aan het archief. De Werkgroep en Het werkplan bevatten hierbij voldoende elementen om met een minimum aan resultaat het terreinwerk aan te vatten.

Een - hoofdzakelijk Nederlandse - literatuurlijst en een model van inventarisatiefiche vervolledigen in bijlage dit handzame werkje.

Begraafplaatsen als cultuurbezit kost 19,90 NLG inclusief verzendkosten, over te schrijven op rekeningnummer 621645 van Vereniging de Terebinth, Dodeweg 31, 3832 RE Leusden, Nederland.

Carlo KOCKEROLS
en Tjenke DAGNELIE,
Schiste. Pierre d'Ardenne.
Phyllades, Etalle, 1993,
287 pp., ill.

Onverminderd reeds vroegere publicaties waarmee Epitaaflid Carlo Kockerols zich had weten te profileren tot een begenadigd deskundige van het Ardeens funerair leestepatrimonium, konden slechts een beperkt aantal leden bewogen worden tot deelname aan de door hem begeleide daguitstap, nu zowat twee jaar geleden, naar de charmante plaatsen Herbeumont, Martelange, Bastogne, Vielsalm e.a., de streek waar het allemaal om gaat, de Ardennen dus. Ten onrechte, zoals toen bleek! Zeer ten onrechte zoals nu wordt bevestigd

door de publicatie van dit nauwelijks te overroepen basiswerk over een merkwaardig, sterk plaatsgebonden ambachtelijk fenomeen met een meer dan duidelijk artistieke dimensie.

Overwegend onder de vorm van kruisen en steles, blijkt het ogenschijnlijk onhandelbare leesteenmateriaal vanaf de tweede helft van de 17de eeuw geleidelijk aan ontstaan te hebben gegeven aan een eigen, meestal door de volkse iconografie gedragen vormtaal, maar meer dan eens gekenmerkt door een eigenzinnige creativiteit dan wel een verbluffend meesterschap.

Meerdere honderden items en/of ensembles werden aldus door de auteur op wetenschappelijke wijze gerepertorieerd en van innemend commentaar voorzien, rond een aantal hoofdthema's: Context en Geschiedenis. Vorm en Stijl. Beeld en Decor. Tekst en Boodschap... Bijkomend wordt het tekstgedeelte rijkelijk geruggesteund door niet minder dan 426 zwart-wit foto's van Tjenke Dagnelie, die als een waar beeldverhaal aansporen tot een bijna parallelle lectuur. Dit is dan ook een werk dat in geen enkele ietwat ernstige bibliotheek mag ontbreken.

Schiste. Pierre d'Ardenne kan besteld worden door overschrijving van 1450 BEF (een weggeefprijs) op rekening 267-0069155-13 van Phyllades sprl, BP 28 te 6470 Etalle.

Agenda

Zaterdag en zondag 16-17 april 1994
Tweedaagse uitstap naar Kassel.

Zaterdag 21 mei 1994, 10.00 uur
Bezoek aan de Westerbegraafplaats in GENT
onder deskundige leiding van An Hernalsteen.
*Afspraak aan de ingang Palinghuizen 143
(vanuit Gent-Centrum, richting Eeklo-Brugge,
langs het kanaal Gent-Oostende)*

*Wij verzoeken U op voorhand in te schrijven door overschrijving op rekeningnummer 068-2039260-56 van Epitaaf, 1020 Brussel, met vermelding van datum, activiteit en aantal personen.
Prijs : Leden 75 BEF / Niet-leden 150 BEF.*

Koninklijke Crypte (Onze-Lieve-Vrouwkerk te Laken) Openingsuren 1994

- Maart tot oktober inbegrepen :
elke eerste zondag van de maand, van 15 tot 17u
- Zondag 31 juli, van 10 tot 17u
- Maandag 29 augustus, zondag 25 september, zaterdag 1 en zondag 2 november, van 10 tot 12 en van 15 tot 17 u
- Dinsdag 15 november, van 15 tot 17u
- Ook tijdens de Open-Monumentendag
op zondag 11 september, van 9u30 tot 17u

EPITAAF vzw

Onze-Lieve-Vrouwvoorplein 16
1020 Brussel

Redactie :

Bert Bracke, Karel Roelants, Filip Tas, Linda Van Santvoort, Martine Wynants.
Met medewerking van Marcel Celis.

Deze Nieuwsbrief werd gezet
en gedrukt door Carto, 1210 Brussel.
V.U. Linda Van Santvoort,
O.-L.-Vrouwvoorplein 16, 1020 Brussel.

Jaarabonnement en lidmaatschap 1994 :

450 BEF door overschrijving op rekening 068-2039260-56 van Epitaaf met vermelding van naam, adres en jaartal.

Giften :

Giften voor het inrichten van een Museum voor Grafkunst en voor het restaureren van grafmonumenten zijn steeds welkom op rekening 000-0000004-04 van de Koning Boudewijnstichting, met vermelding 'Programma Bouwkundig Erfgoed' én specificering 'Restauratie Salu' of 'Restauratie Grafmonumenten'. Indien U zou wensen dat uw gift voor de restauratie van een specifiek monument wordt aangewend, is voorafgaandelijk overleg noodzakelijk. Een attest voor fiscale aftrekbaarheid wordt binnen een termijn van dertig dagen na ontvangst van de gift aan de schenker opgezonden.